

29.3.2001

2337/4/99

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jaakko Jonkka

Esittelijä: Esittelijä Anu Rita

ALAIKÄISEN RIKOKSESTA EPÄILLYN KUULUSTELEMINEN

1

KANTELU

Kantelija (A) arvostelee 28.10.1999 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelukirjoituksessa Joensuun kihlakunnan poliisilaitoksen ja erityisesti vanhemman konstaapeli B:n menettelyä kuulusteltaessa alaikäistä rikoksesta epäiltyä.

A kertoo kuulustelutilanteesta seuraavaa.

Kuulustelutodistaja on ollut paikalla vain kuulustelukertomusta allekirjoitettaessa. Epäillyn holhoojalle ei ollut varattu tilaisuutta olla paikalla; tosin hänen isälleen on puhelimitse ilmoitettu kuulustelusta sen jo alettua. Sosiaalilautakunnan edustaja ei ollut paikalla, eikä edustajaa liene yritettykään kutsua.

A katsoo myös, että tutkija on tietoisesti menetellyt esitutkintalain vastaisesti päästäkseen mieleiseensä lopputulokseen.

2

SELVITYS

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian työjärjestykseen perustuvan asiajaon mukaan asia kuuluu allekirjoittaneelle apulaisoikeusasiamiehelle.

Joensuun kihlakunnan poliisilaitos on antanut lausunnon. Tutkinnanjohtaja, komisario C ja tutkija, vanhempi konstaapeli B ovat antaneet selvityksen.

Lisäksi esittelijä Anu Rita on 27.3.2001 kuullut puhelimitse poliisipäällikkö D:tä.

3

RATKAISU

3.1

Kuulustelutodistaja

Esitutkintapöytäkirjaan tehdyn merkinnän mukaan kuulustelutodistaja on ollut läsnä vain pöytäkirjaa allekirjoitettaessa. Sen sijaan saadun selvityksen mukaan kuulustelutodistajana toiminut poliisimies on ollut läsnä kuulustelukertomuksen kirjaamista edeltäneessä alustavassa puhuttelussa ja kuulustelun alkaessa, mutta joutunut kuulustelun kestäessä poistumaan viereiseen huoneeseen suorittamaan virkatehtäväänsä. Todistaja on kuitenkin palannut takaisin ennen kuulustelukertomuksen

tarkastamista, lukemista ja allekirjoittamista. Epäilty on myöhemmin kuulusteltu toiseen kertaan. Tästä kuulustelusta laadittuun pöytäkirjaan ei ole lainkaan tehty merkintää kuulustelutodistajan käyttämisestä.

Esitutkintalain 30 §:n 1 momentin mukaan kahdeksaatoista vuotta nuorempaa epäiltyä ei saa kuulustella ilman todistajaa.

Lain esitöiden mukaan (LaVM 9/1986) alle 18-vuotiaita kuulusteltaessa paikalla on aina oltava kuulustelutodistaja.

Kirjallisuudessa (Helminen - Lehtola - Virolainen, Uusi esitutkintalainsäädäntö, 1990, s. 144) esitetään, että kuulustelutodistajan käyttö kahdeksaatoista vuotta nuorempaa epäiltyä kuulusteltaessa on ehdoton ja että kuulustelutodistajan on oltava läsnä koko kuulustelun suorittamisen ajan. Samassa teoksessa (s. 143) katsotaan, ettei kuulustelussa läsnä oleva holhooja tai huoltaja voi varsinaisen tehtävänsä lisäksi toimia myös kuulustelutodistajana.

Vanhempi konstaapeli B on ensimmäisellä kuulustelukerralla menetellyt esitutkintalain vastaisesti kuulustellessaan 17-vuotiaan epäillyn kuulustelutodistajan olematta läsnä koko kuulustelun ajan.

Toisen kuulustelukerran osalta selvityksestä ei käy ilmi, miksei kuulustelutodistaja ole ollut läsnä. Asiakirjojen mukaan tähän kuulusteluun on osallistunut epäillyn isä. Tällä seikalla ei mielestäni ole merkitystä lain edellyttämän kuulustelutodistajan käytölle. Vanhempi konstaapeli B on toisellakin kuulustelukerralla menetellyt esitutkintalain vastaisesti kuulustelemalla kahdeksaatoista vuotta nuoremman epäillyn ilman kuulustelutodistajaa.

3.2

Huoltajien kutsuminen kuulusteluun

Epäillyn isä on selvityksen mukaan kutsuttu mukaan kuulusteluun siten, että epäillylle on puhelimitse esitetty pyyntö tulla isänsä kanssa. Epäilty onkin luvannut ottaa isänsä mukaansa. Hän on kuitenkin tullut paikalle yksin. Tällöin vanhempi konstaapeli B on, sekä esitutkintapöytäkirjaan merkityn että antamansa selvityksen mukaan, kuulustelun alussa soittanut epäillyn isälle ja kertonut kuulustelusta. Lisäksi epäilty on myöhemmin kuulusteltu uudestaan siten, että hänen isänsä on ollut läsnä kuulustelussa.

Jos epäiltynä kuulusteltava on 15 vuotta täyttänyt vajaavaltainen, huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle on esitutkintalain 33 §:n mukaan varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi käyttää puhevaltaa päämiehensä sijasta tai ohella. Edustajalle ei kuitenkaan tarvitse varata tilaisuutta olla läsnä kuulustelussa, jos kuulusteltavaa on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella. Kuulustelusta on tällöin mahdollisimman pian ilmoitettava kuulustellun edustajalle. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n mukaan alaikäisen vastaajan edunvalvoja, huoltaja tai muu laillinen edustaja käyttää itsenäisesti alaikäisen ohella puhevaltaa.

Selvityksen mukaan B on pyrkinyt ennakolta saamaan epäillyn isän kuulustelutilaisuuteen ja hänen jäätyään saapumatta myös ilmoittanut hänelle kuulustelusta.

Mielestäni kutsu kuulusteluun tulee lähtökohtaisesti esittää vajaavaltaisen edustajalle itselleen ja niin hyvissä ajoin, että hänellä on tosiasiallinen mahdollisuus saapua kuulusteluun. B:n käyttämässä menettelytavassa on mahdollista, ettei epäillyn edustaja ole edes saanut B:n viestiä. Kuulustelusta

ilmoittaminen vasta sen alkaessa ei puolestaan yleensä mahdollistane edustajan osallistumista. B:n selvityksessä ei edes väitetä, että kyseessä olisi ollut tarve kuulustella viipymättä. Katson, että vanhemman konstaapeli B:n menettelytapa epäillyn isän kutsumisen osalta on kritiikille altis.

Kantelussa todetaan, ettei holhoojille ollut varattu tilaisuutta osallistua kuulusteluun. Esitutkintalain 33 § ei yksiselitteisesti vaadi, että kaikille alaikäisen lainkohdassa tarkoitetuille edustajille on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa. Esitutkintalain esitoissa (HE 14/1985, s. 35) on kuitenkin todettu, että tilaisuus olla läsnä kuulustelussa on varattava jokaiselle huoltajalle ja holhoojalle. Katson tämän olevan alaikäisen edun mukaista.

Kantelussa ei ole esitetty tarkempaa selvitystä siitä, onko tässä tapauksessa epäillyn isän lisäksi ollut joku muu henkilö, jolla olisi ollut oikeudenkäymiskaaren mukainen puhevalta asiassa. Tutkintamuistiossa mainitaan nimeltä sekä epäillyn isä että hänen äitinsä. Asiassa ei ole selvitetty, ettei myös epäillyn äiti olisi ollut hänen holhoojansa. Käsitykseni mukaan myös epäillyn äidille olisi tullut varata tilaisuus osallistua kuulusteluun. B:n selvityksessä ei väitetäkään, että näin olisi menetelty.

B:n menettelyn moitittavuutta arvioidessani olen ottanut huomioon, että epäilty on kuulusteltu uudestaan siten, että hänen isänsä on osallistunut kuulustelutilaisuuteen. Olen ottanut huomioon myös sen, ettei esitutkintalain 33 § ole ilmoitusvelvollisuuden laajuuden osalta yksiselitteinen.

3.3

Sosiaalilautakunnan edustajan kutsuminen

Sosiaalilautakunnan edustajaa ei ole kutsuttu paikalle, koska vanhemman konstaapeli B:n mukaan "on yleisesti tiedossa, ettei poliisilaitokselle ole viikonloppuisin saatavissa sosiaalitoimen edustajaa". B:n mukaan jälkimmäiseenkin kuulusteluun ei tästä syystä ollut mahdollista saada sosiaalitoimen edustajaa. Esitutkintapöytäkirjaan ei kummankaan kuulustelun kohdalle ole tehty mitään merkintöjä sosiaalilautakunnan edustajasta.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (EPA) 15 §:n mukaan kun lasta (EPA 10 §:n mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta henkilöä) kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisesti tarpeettomana. EPA 16 §:n mukaan kuulustelupöytäkirjaan merkitään tilaisuuden varaaminen sosiaalilautakunnalle edustajansa lähettämiseen lapsen kuulusteluun sekä sosiaalilautakunnan edustajan läsnäolo.

Lastensuojelulain 15 §:n 2 momentin mukaan sosiaalilautakunnan tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

Vanhempi konstaapeli B on menetellyt esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 15 §:n vastaisesti jättäessään kaksi kertaa ilmoittamatta kuulustelusta sosiaalilautakunnalle. Lisäksi B on laiminlyönyt EPA 16 §:n asettaman merkintävelvollisuuden. Laiminlyönnin moitittavuutta arvioidessani olen ottanut huomioon ne syyt, jotka B on selvityksessään esittänyt.

Joensuun kihlakunnan poliisilaitoksen lausunnon mukaan poliisilaitos on vuonna 1999 ryhtynyt kattavasti ilmoittamaan sosiaalitoimen edustajille kaikista vajaavaltaiten kuulusteluista ja tekemään ilmoituksesta merkinnän pöytäkirjaan, ellei sosiaalitoimen edustajaa ole saatu kuulusteluun mukaan. Lausunnossa todetaan myös, että vuoden 2000 alusta Joensuun kihlakunnan poliisilaitos on yhdessä Joensuun sosiaalitoimen kanssa palkkaamassa yhteisen poliisilaitokselle sijoitettavan

sosiaalityöntekijän, joten sosiaalitoimen edustajan mahdollisuudet osallistua alaikäisten kuulusteluihin ovat paranemassa.

Poliisipäällikkö D on puhelimitse 27.3.2001 kertonut, että poliisilaitokselle sijoitettu sosiaalityöntekijä on aloittanut työskentelyn helmikuussa 2000 ja jatkaa edelleen vuonna 2001. Tilanne on D:n mukaan näin ollen muun muassa esitutkintalain asettamien velvoitteiden osalta selvästi parantunut.

Olen asiaa arvioidessani ottanut huomioon toimenpiteet, joihin Joensuun kihlakunnan poliisilaitos ilmoittaa ryhdytyn.

3.4

Väitetty muu epäasiallinen menettely

Vanhempi konstaapeli B katsoo selvityksessään, että aineellisen totuuden selvittämiseksi esitutkinnassa otettiin myös epäillyn näkemystä tukevat seikat riittävässä laajuudessa huomioon. Selvityksen mukaan epäillyllä ei ollut mitään huomauttamista kuulustelun tai kuulustelutilanteen suhteen. B toteaa myös, ettei kuulustelukertomuksen sisältö toisella kuulustelukerralla muuttunut muutoin kuin, että siihen tuli selventäviä kohtia.

Asiassa ei ole tullut, vastoin kantelussa väitettyä, esiin aihetta epäillä, että vanhempi konstaapeli B olisi tietoisesti menetellyt vastoin esitutkintalakia päästäkseen tiettyyn lopputulokseen. Minulla ei muutoinkaan ole aihetta epäillä, että B:n edellä kohdissa 3.1 - 3.3 selostettu menettely olisi vaikuttanut epäillyn kertomaan.

3.5

Toimenpiteet

Saatan kohdissa 3.1 - 3.3 lausumani käsityksen vanhemman konstaapeli B:n tietoon lähettämällä hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.